

Familjehemsvården i Sverige

Om krav och utmaningar i uppdraget – finns det förutsättningar till en god vård?

En kvalitativ och kvantitativ undersökning

Baserat på svar från jour- och/eller familjehem

Sara Göransson
Forskare och konsult
sara@l4h.se

Bilaga -Åtgärdsförslag 29 punkter

Utifrån de undersökningar som genomförts de senaste åren, och utifrån jour- och familjehem som engagerat sig i frågan föreslår vi ett antal åtgärder. Dessa behöver förstas utredas ytterligare, risk- och konsekvensanalyser genomföras men dessa 29 punkter summerar en del av det viktigaste för att jour- och familjehem ska vilja och orka fortsätta ha uppdrag i samhällets tjänst.

Inledning

Kraven på jour- och familjehem ska vara rimliga. Det är inte värdigt en välfärdsstat som Sverige att utnyttja jour- och familjehem utöver bristningsgränsen. Vi betalar skatt och frågan är hur många gånger vi ska behöver betala? Skatt, omkostnader för de placerade barnen som inte täcks av ersättningar och dessutom riskera vårt hem och vår hälsa?

Det finns jour- och familjehem som hamnat i en mycket olycklig gisslansituation. Både känslomässigt- och ekonomiskt. De knyter an till det placerade barnet eller ungdomen på ett sätt som gör att de är beredda att offra både sin egen hälsa, sin ekonomi och sitt eget sociala liv för att få behålla det placerade barnet. Detta trots att de egentligen inte har kapacitet att hantera situationen. Andra har sin försörjning kopplad till uppdraget och kan vara mer eller mindre beroende av placeringen för sin försörjning. Dessa jour- och familjehem behöver uppmärksammas och erbjudas stöd.

Det finns också familjehem som tydligt signalerar till sin uppdragsgivare att kraven är övermäktiga men som möts av nonchalans och fortsätter sitt uppdrag för att de helt enkelt inte lyckas avsluta det. Detta måste självklart upphöra!

Jour- och familjehem behöver självklart ha förutsättningar i sitt uppdrag och veta om vilken typ av uppdrag de ger sig in i. Socialtjänsten behöver bli bättre på att matcha barns behov och familjehemmens förutsättningar, och givetvis vara transparent i beskrivningen av barnet eller den unge innan placering.

Självklart ska familjehemmen erbjudas utbildningar som behövs i uppdraget för att få verktyg att hantera barnet eller den unge på ett bra sätt. Jour- och familjehem behöver resurser och stöd i uppdraget. Familjehem beskriver hur barn och unga förstör i hemmet och att familjehemmet inte alltid ersätts för den förstörelsen. Detta är en skam. Självklart ska jour- och familjehem inte behöva lida ekonomiskt för att de tar emot placerade barn och unga.

Det finns exempel där familjehem bett om avlastning eller omplacering av en placering som gått utöver familjehemmens förmåga, men där socialtjänsten nekat med hänvisning till att det saknas andra familjehem. Hur stort vårdbehov kan barn ha i familjehem innan det krävs vidare insatser? Om ett barn exempelvis försökt elda ned hemmet, hotar medlemmar i familjehemmet (vuxna eller andra barn) med kniv eller tillhyggen, har en missbruksproblematik och så vidare kanske vårdbehovet är för stort? Är det rimligt att lägga ansvaret för ett traumatiserat och uttåtagerande barn eller ungdom på ett enskilt familjehem? Är det rimligt att begära att ett familjehem med redan placerade barn ska ta emot en ungdom som dagligen skär sig, som återkommande gör självmordsförsök? Och där socialtjänsten beskriver "vi vill bara ha en vanlig familj – du verkar ha hjärtat på rätt ställe". Går det att bara vara en vanlig familj med barn som har så omfattande behov av vård och omsorg?

Familjehem som ändå tar emot våra placeringar behöver få stöd och avlastning. Det finns familjehem med hög utbildning och formell kompetens, men det finns också familjehem som vittnar om att de saknar tidigare erfarenhet och inte ens fått gå en grundutbildning innan uppstart. Där socialtjänsten hävdar att det räcker med kärlek, men där familjehemmen upplever kraven som allt för stora.

Är det så att det är ekonomi som gör att familjehem ibland får ta alltför svåra uppdrag? Där arbetsmiljölagen inte gäller, där det inte finns en facklig organisation som familjehemmet kan vända sig till och där kostnaden för placeringen kanske är ca 500 kr/dygn istället för flera tusen som det kan vara på HVB-hem eller SiS? Och där familjehem avverkas, resurser förbrukas och dessutom bidrar till att sprida en negativ bild av familjehemsuppdraget för att de till slut inte orkar. Är det ekonomi som väger tungt i beslutet när familjehem utnyttjas? Är det hållbart på sikt? Inte för familjehemmet – inte för samhället och absolut inte för barnen eller de unga.

Ur ett arbetsmiljöperspektiv är det ytterst tveksamt om de beskrivna situationerna skulle vara acceptabla i något annat "yrke" i samhället. Men eftersom familjehem saknar anställning är den lagstiftningen inte applicerbar vilket gör familjehemmen skyddslösa. Det går inte att jämföra de svåraste familjehemsuppdragen med de lättaste. Tänk dig en arg tonåring som utövar olika former av våld, hotar, befinner sig i kriminalitet och stjälar från hemmet, tar droger, förstör i hemmet med mera. Det går inte att jämföra med en liten jollrande 1-åring som sover gott på natten och leker på filten i köket på dagarna. Det ena uppdraget ställer enorma krav på familjehemmet medan det andra bara är en källa till glädje.

Fortsätt tänka dig den arga tonåringen. I vilken annan arbetsmarknad skulle vi tillåta att de anställda har "jour" 24 h varje dygn, 7 dagar i veckan, 52 veckor om året? Utan tillgängligt stöd och utan rutiner eller skydd när det uppstår problem eller våldsamma situationer? Dessutom utan skälig ersättning och dessutom i det egna hemmet, som ju ska vara den trygga sfären för oss. En plats för återhämtning och vila där vi kan dra oss tillbaka när vi behöver lugn och ro i livet. Det är på ett plan fint att familjehem gör allt för de placerade barnen men det är inte hållbart. Familjehem med hjärtat på rätt ställe ska inte utnyttjas. Familjehemmens resurser ska också värnas. Det behöver ske en förändring på samhällelig nivå.

Nedan presenteras områden där vi vill se en förändring, och vi välkomnar fortsatt dialog om familjehemsvården i Sverige som vi gärna deltar i.

Vi som arbetat fram dessa 29 punkter är:

Sara Göransson

Eva Hallgren

Richard Pettersson

Ina Ivanov

Jonna Pynnönen

1. Utredning och utbildning

Förenkla utredning och utbildning av familjehem och skapa nationellt register så att kommuner inte behöver *göra om* utredningar som en annan kommun gjort. Detta gäller framförallt den grundutredning som görs kring familjehemmet, sådant som inte ändras i särskilt hög utsträckning. Förutom att det är resursslöseri att inte ta vara på utredningar andra kommuner redan gjort, ur socialtjänstens och skattebetalarnas perspektiv, är det också tidskrävande för familjehemmet. En utredning består i dagsläget av många intervjuer och flera dagars utbildning. Det är förstås bra på många sätt men vilket företag kräver så mycket i en anställningsintervju? Och då väntar ju oftast ett jobb där man får lön. Här väntar ett uppdrag som många går back på. Värna familjehemmens tid och resurser och ta vara på utredningar som redan är gjorda. Sen behövs förstås en mindre utredning för att säkerställa matchning i det särskilda fallet (se nedan).

E-utbildningar, digitala möten, svarsformulär som fylls i digitalt kan underlätta processen.

2. Korrekt information till familjehemmet om uppdragets karaktär

Familjehem behöver förstå vad de ger sig in i när de blir familjehem. Den information som ges idag är på många håll mycket bristfällig. Som familjehem behöver man förstå att barnet eller den unge när som helst kan omplaceras av socialtjänsten eller att en hemflyttningsprocess kan starta. Information om att "det är en trolig uppväxtplacering" bör inte få förekomma eftersom det ger många familjehem falska förhoppningar. Alternativt bör begreppet införas som juridisk term i lagen.

Som familjehem behöver man också förstå vad det tredelade föräldraskapet innebär i praktiken. Här är det olyckligt att socialtjänsten håller i utbildningen och ger en förskönad bild av vad det innebär, och inte alls en bild av vad många vittnar om att det *kan* innebära. I teorin är tanken om det tredelade föräldraskapet fin men familjehem i denna och förra undersökningen vittnar om att det är långt ifrån hur det i praktiken går till.

Familjehem behöver förstå hur saker och ting fungerar "på riktigt" i en placering och att det ibland sker oförutsedda händelser. Familjehemmen behöver förberedas på att det kan komma besvikelser som kan bli svåra att hantera. Familjehem vittnar om att de hamnar i kris på grund av händelser som uppstår runt det placerade barnet eller den unge. Det är bättre att vara ärlig med det som kan uppstå och istället "rusta" familjehemmen för att klara av det, och kanske även välja de familjehem som klarar av det. Om nu inte ett alternativ är att förändra det tredelade föräldraskapet.

3. Korrekt information till familjehemmet om barnet eller den unge

Många familjehem upplever att de inte får tillräcklig information när de bestämmer sig för att ta emot ett barn eller ungdom. Upplevelsen är att barnet eller den unge skönmålas för att familjehemmet lättare ska säga ja till uppdraget. Det finns också en misstro mot socialtjänsten att detta handlar om ekonomi, och att socialtjänsten därmed kan få billigare familjehem. Det finns en tro att om socialtjänsten är öppna med problematiken så är det dels svårare att få tag på familjehem dels finns då risken att familjehemmet kräver högre ersättning. En orsak kan naturligtvis också vara att socialtjänsten inte har bättre information om barnet eller den unge, men oavsett orsak riskerar en bristfällig information att resultera i att familjehemmet känner sig lurad in i uppdraget och även känner sig lurad till en lägre ersättning. Det är ingen bra grund för ett samarbete och socialtjänsten bör därför vinnlägga sig om att familjehemmet får den information som behövs för att

familjehemmet ska kunna fatta ett välgrundat beslut. Ofta har barnet eller den unge varit placerad i jourhem som då ofta har en mycket bra information om barnet som kan användas. Låt jour- och familjehem prata med varandra och utbyta information och tips utan att någon part ska behöva vara rädd för att informationen kan vändas mot dem. Det finns idag en upplevelse av att jour- och familjehem *inte* ska prata med varandra och utbyta information.

Om det senare framkommer att barnet har andra behov än förutsett bör familjehemmet få såväl praktiska som ekonomiska förutsättningar att klara av den förändrade kravbilden, och även få möjlighet att backa ur uppdraget på ett bra sätt om det krävs.

4. Matcha familjehem och placerad

Matchningen är viktig och bör vara något som familjehemmet får vara involverad i. Det är trots allt familjehemmet som har störst inblick i familjen och dess förutsättningar. Optimalt borde vara att socialtjänst och familjehem *tillsammans* kommer fram till om matchningen är god eller inte, kanske även med jourfamiljen som informationskälla och självklart även den unge beroende på ålder. Socialtjänsten och jourfamiljen har goda kunskaper om barnet eller den unge och familjehemmet har god kunskap om den egna situationen och förhållandena. Gör familjehemmet delaktigt i matchningen. Underlätta för jour- och familjehem, och även mellan familjehem, att prata med varandra för stöd och utbyte av information.

5. Transparens och fakta i bedömningar och beslut

En förutsättning för att familjehem, barn, unga och vårdnadshavare ska känna tillit och förtroende för socialtjänstens bedömningar och nämndens beslut är att varje enskild socialsekreterare i varje enskilt ärende kan berätta hur de kommit fram till olika bedömningar och beslut. Underlaget behöver bestå av olika fakta som samlats in och om flera olika socialsekreterare (eller andra) skulle samla in fakta skulle de till största delen uppfatta samma saker och utifrån det göra hyfsat lika bedömningar. Om en annan socialsekreterare uppfattar situationen på ett annat sätt *eller* drar andra slutsatser av fakta är inte underlaget tillräckligt rättssäkert. Denna rättsosäkerhet hänger med utredningen ända till domstolen om ärendet går dit. Tilliten till systemet rasar om underlagen brister och andra sedan fattar beslut som baseras på dessa bristande underlag.

Familjehem och självklart även barnen och de unga, och vårdnadshavare behöver förstå bakgrunden till beslut och kunna förstå hur beslut som rör barn är för barnets bästa. Allt annat underminerar förtroendet för socialtjänsten och skapar den typ av kampanjer vi sett under 2022.

6. Rättssäkra utredningar ger trygghet till familjehemmet

Utredningar av barn och unga behöver förstås vara rättssäkra. Barn och unga ska inte riskera att placeras på felaktiga grunder. Förutom den skandal det är för barnet eller den unge och för vårdnadshavarna innebär det också en otrygghet för familjehemmet. Många familjehem knyter an till det placerade barnet eller den unge. Det är förmodligen ofrånkomligt. Att då ta emot ett barn som placerats på felaktiga grunder, och sedan förlora barnet innebär förstås en stor otrygghet för familjehemmet. Denna otrygghet kan minska med mer rättssäkra utredningar, och även mer transparens om familjehemsuppdragets karaktär (se punkt 2).

7. Förtydliga uppdraget

Säkerställ att det finns en vård- och genomförandeplan och att familjehemmet känner till och förstår sin roll i den. Socialtjänsten, skola, hälso- och sjukvård är viktiga för att uppnå målen, och familjehemmet är ofta **helt avgörande** för om målen i vård- och genomförandeplanen kommer att uppnås eller inte.

Familjehemmet bör få kännedom om vård- och genomförandeplanen *innan* avtalet skrivs för att genom den kunna få en bättre bild av uppdraget. En rekommendation är också att göra familjehemmen mer delaktiga i att löpande uppdatera planen.

Ge förutsättningar för uppdraget

Familjehem behöver förutom ekonomiska förutsättningar för uppdraget och även möjlighet att få stöd, handledning och viss vidareutbildning. Många barn och unga som placeras bär på svåra trauman och har ofta särskilda svårigheter. Eftersom det kan vara svårt att få stöd från BUP ställer det mycket stora krav på att familjehem kan hantera barns svårigheter. Alla familjer är inte experter på att hantera barn med neuropsykiatriska funktionshinder, svåra trauman, depression, ångest, fobier med mera men behöver få verktyg för att ha större chans att klara vardagslivet.

Här lyfts, liksom i övriga delar, familjehemmets behov av förutsättningar i uppdraget. Självklart ska barnen och de unga få den hjälp och det stöd de behöver från socialtjänsten, skolan och hälso- och sjukvården. Det kan handla om traumasamtal, behov av utredning, behandling, extra stöd i skolan med mera.

8. Familjehem behöver handledning och stöd av oberoende experter

Säkerställ att familjehem får stöd utifrån behov. Oberoende och externa handledare behövs. Att samma handläggare som exempelvis säger nej till rimliga ekonomiska villkor för familjehemmet i nästa stund ska ge familjehemmet stöd blir svårt. Att som familjehem få höra att "det får räcka med 18,50 kr/mil" trots att alla vet att det inte gör det, och med resor som kan vara upp till 400 mil/månad blir det enorma kostnader för familjehemmet som de själva behöver stå för. Att då ta emot stöd av samma person som nyss sagt att det får räcka är orimligt. Dessutom har socialsekreterare sällan någon djupare kunskap i handledning, och inte heller i barns svårigheter varför kompetensen helt enkelt inte räcker till för att kunna ge adekvat stöd. En försvårande omständighet är också att socialtjänsten har anmälningsplikt och familjehemmet kan då känna sig hämmade att ta upp saker som behövs av rädsla för att det ska missförstås och ligga till grund för anmälan med ödesdigra konsekvenser. Familjehem behöver kunna ta upp vad som helst utan rädsla för att det ska slå tillbaka på något sätt med en neutral och extern part.

9. Familjehem behöver avlastning och återhämtning

En annan typ av stöd kan vara **avlastning**. Här vittnar familjehem om horribla situationer där de ropat på hjälp länge för att de helt enkelt inte orkar mer. Ett första steg är att utbilda socialsekreterare så att de **förstår och respekterar** familjehemmets behov av återhämtning. Även om det kanske inte är positivt för barnet eller den unge på kort sikt, så är det viktigt att tänka långsiktigt för både barnets eller den unges bästa och familjehemmets hållbarhet över tid.

Avlastning och möjlighet för familjehemmet att få återhämtning kan göra att senare sammanbrott undviks.

När en dysfunktionell och överbelastad lokal socialtjänst inte uppmärksammar familjehems rop på hjälp bör det finnas en nationell krislinje som säkerställer att familjehemmet får stöd. Kanske behövs ekonomiska incitament för kommunen för att säkerställa att familjehem som behöver stöd får det? Kanske ska särskilda anmälningar kunna göras till IVO som har med bristande stöd till familjehemmet att göra? Och att sådana anmälningar innebär hot om vite?

10. Se till att familjehem mår bra i sina uppdrag och efter avslut

Säkerställ att familjehem mår tillräckligt bra i sitt uppdrag och även efter avslutat uppdrag. Det bygger tillit och underlättar rekrytering av nya familjehem. Om familjehem mår bra i sina uppdrag och känner att de får det stöd de behöver kommer de prata gott om både uppdraget som sådant och om socialtjänsten. Det sprider en positiv bild av uppdraget och socialtjänsten som underlättar rekrytering av nya familjehem. Ur ett lärandeperspektiv är det också viktigt att socialtjänsten tar tillvara på lärdomar och reflektioner från familjehemmet efter ett avslut. Familjehemmens arbete behöver helt enkelt kvalitetssäkras. Socialtjänsten behöver förstå drivkrafter i uppdraget, vad familjehem behöver för att vilja och kunna fortsätta. Vilket stöd behövs, vad fungerar och vad saknas är frågor som socialtjänsten behöver förstå svaret på, och även agera utifrån.

11. Köp in extern utredning och behandling för att undvika sammanbrott

Eftersom BUP har långa köer för utredning och behandling är ett förslag att Socialtjänsten köper in mer utredningstjänster och även behandling från privata aktörer. Därmed kan barnet snabbare få den hjälp det behöver. Det gör också att familjehemmen får bättre förutsättningar att klara av sitt uppdrag och minskar risken för sammanbrott. Ett familjehem som förstår barnets problematik har betydligt bättre förutsättningar att kunna hantera dem, och kan dessutom, i och med utredningen, få tillgång till olika verktyg som kan underlätta. Alternativet kan vara sammanbrott för att familjehemmet inte klarar av att hantera barnet eller den unge och att den unge då riskerar att flyttas runt. En del av dessa barn och ungdomar framtas tryggheten i en familj och riskerar att hamna på HVB-hem. Detta innebär dessutom ökade kostnader för samhället.

12. Extra handledning för barn och ungas beteendeproblematik

Kopplat till barns och ungas beteendeproblematik och andra svårigheter bör det finnas handledning av professionella med rätt kompetens (exempelvis av psykolog, pedagog, arbetsterapeut). Denna handledning bör starta upp snarast när ett familjehem signalerar behov av stöd, och senast när utredning startar och under tiden behandling pågår för barnet. Kostnaderna för detta kan initialt bli höga men över tid bör detta vara en lönsam investering i barnet och familjehemmet.

13. Schyssta villkor och ersättningar

Familjehem ska inte behöva "gå back" på grund av de merkostnader som följer med uppdraget. Omkostnaderna ska kunna variera beroende på familjehemmets "levnadsförhållanden" och barnets

behov. Ett barn som har mycket fritidsaktiviteter, umgången med långa resor, bor på landet med långa resor till skola och aktiviteter, har en aktiv fritid med mera ska kunna få betydligt högre omkostnadsersättning. Det går inte att jämföra ett barn eller en ungdom som medför 200 mil/månad med ett barn som inte har dessa resor och kanske inte heller fritidsaktiviteter. Spannet för den lägsta och högsta omkostnaden behöver vidgas, och omkostnaderna kopplas mer till faktiska kostnader för familjehemmet.

Utarbeta tydliga kriterier för att sätta nivåer utifrån familjehemmets kompetens, livsstil och barnets eller den ungas behov och svårigheter. Någon form av poängsystem relaterat till dessa kriterier kan vägleda i ersättningsnivåer – både arvode och omkostnadsersättningar.

- ✓ Ge familjehem omkostnader som täcker faktiska kostnader.
- ✓ Høj bil- och milersättningen till vad som är en faktisk kostnad för en bil. Alternativt ska socialtjänsten när uppdrag kräver exempelvis mer än ca 40 mil/månad stå för bil som får användas i uppdraget.
- ✓ Utforma kriterier för när familjehem ska ha rätt att gå ner i arbetstid och få lönebortfall. Det är i dagsläget väldigt olika både mellan och inom kommuner och bedömningarna är godtyckliga.
- ✓ Utforma mer differentierade ersättningsformer beroende på uppdragens svårighetsgrad och familjehemmets levnadssituation.
- ✓ Säkerställ att familjehem får ersättning vid vård av barn och vid egen sjukskrivning. Försäkringskassan gör olika bedömningar. En del nekar med hänvisning till att arvode och omkostnadsersättning ändå betalas ut och att det "får räcka". Andra Försäkringskassor betalar ut ersättning (för VAB eller sjukskrivning) om familjehemmet har en anställning utöver uppdraget som familjehem. En del socialtjänster kompenserar när Försäkringskassan inte betalar ut – andra inte.
- ✓ Ersätt familjehem när den placerade har sönder saker i hemmet om försäkring inte täcker, eller där det är ett stort slitage utan att familjehemmet behöver gå genom administrativa labrynter.
- ✓ Om den placerade orsakar brand eller annan grov skadegörelse ska uppdragsgivaren ersätta det som försäkringsbolaget inte ersätter för att återställa. Familjehem kan i dagsläget hamna i mycket svåra ekonomiska situationer om exempelvis huset brinner ner, bilen körs sönder eller stjäls. Försäkringen täcker inte alltid och socialtjänsten kan neka ersättning. Detta är fullkomligt orimligt.
- ✓ Om en placerad skadar en person i familjehemmet bör socialtjänsten ersätta det försäkringar inte täcker. Idag kan familjehem få leva med personskador som uppkommit i uppdraget *utan ersättning*.

Kanske bör det finnas beslutsstöd för familjehemmen? Frågor som man som familjehem kan behöva ställa sig, exempelvis:

1. Är jag beredd att gå med ekonomisk förlust när jag tar emot ett barn eller ungdom i samhällets tjänst? Svaret på den frågan kan förstås variera beroende på ålder och problematik. Men är det

rimligt att ett familjehem som hotas, där hemmet vandaliseras, där familjehemmet dagligen får ta emot verbalt våld med mera dessutom ska gå back ekonomiskt?

2. Är jag som familjehem beredd att särbehandla det placerade barnet eller ungdomen för att socialtjänsten inte ersätter resor, fritidsaktiviteter med mera? Eller är jag beredd att ta av privata pengar för att kompensera?
3. Är jag som familjehem beredd att ändra min livsstil *eller* gå back om socialtjänsten inte bekostar de aktiviteter som familjen brukar ägna sig åt? Eller om det placerade barnet eller ungdomen har särskilda behov som gör att sociala aktiviteter inte fungerar och avlastning uteblir?

Det här är några svåra etiska dilemman familjehem kan ställas inför.

Schysst samarbete

Socialtjänsten har ett stort ansvar för samarbetet och om det tredelade föräldraskapet ska fungera behöver det finnas en ömsesidig respekt mellan socialtjänsten och familjehemmet. Många familjehem vittnar inte om det. Tvärtom finns upplevelsen att socialtjänsten utövar sin makt på ett sätt som skapar osäkerhet i uppdraget, otrygghet och rädslor, frustration och misstro. Familjehemmet är en viktig part i arbetet med den unga och för att uppnå målen i vård- och genomförandeplanen. Den parten bör behandlas med respekt för den kompetens och för det arbete som läggs ner.

14.Insinationer och subtila hot om omplaceringar ska upphöra

Bemöt familjehem respektfullt och schysst. Insinationer och hot om omplaceringar när parterna har olika uppfattningar ska upphöra. Det ska vara ok att ta upp frågor för diskussion utan att riskera den typen av obehagliga subtila hot som skapar oro i uppdraget. Det ska inte vara möjligt att omplacera ett barn eller en ungdom från ett godkänt och utrett familjehem utan allvarliga skäl. Detta ska i så fall utredas av oberoende instans innan omplacering. Processen måste vara rättssäker. Omplaceringar på grund av att socialtjänsten och familjehemmet har olika uppfattningar ska inte vara möjliga att genomföra.

15.Straffa inte familjehem

Relaterat till ovan är att inte straffa familjehem för att de vill ta upp frågor för samtal, vill samtal om avtal och villkor med mera genom att utöva makt. I ett tredelat föräldraskap ingår det att kunna ta upp saker för diskussion och samtal och hitta gemensamma lösningar som parterna kan acceptera och i bästa fall vara nöjda med.

Familjehem ska heller inte kunna "straffas" genom att inte få ytterligare uppdrag om skälet enbart är att familjehemmet har ställt rimliga frågor och bett om rimliga förutsättningar i uppdraget.

Kommuner bör inte kunna vidarebefordra information om samarbetssvårigheter med familjehemmet till andra kommuner. Information om familjehemmet bör omfattas av GDPR. Det är särskilt allvarligt eftersom det endast är den ena parten som får uttala sig. Det kan ju vara socialtjänsten/handläggaren som agerat felaktigt men familjehemmet får vara den som bär hela ansvaret för "samarbetssvårigheterna".

16.Familjehemmen har värdefulla perspektiv

Ta tillvara på familjehemmens perspektiv, kunskaper och information. De har viktig kunskap om barnet eller den unge, och ofta även om vårdnadshavarna. Likaså har de ofta god kunskap om hur barnet eller den unge mår efter umgången. Ta vara på den informationen och värdesätt familjehemmen som bärare av kunskap och information. Familjehemmet är centralt för hur det går för den placerade så säkerställ att familjehemmens perspektiv tas tillvara, att de möts med stor respekt och får bra förutsättningar i uppdraget.

I dagsläget upplever tyvärr familjehem att deras perspektiv inte tas tillvara och att det till och med ibland upplevs som en börda och ibland ett hot mot socialtjänstens egen kompetens. I det tredelade föräldraskapet finns ett fint samarbete där man tar vara på varandras perspektiv och styrkor.

17.Uppmärksamma och uppskatta familjehemmens insatser

Att vara familjehem kan vara alldeles fantastiskt och alldeles fruktansvärt. När du känner att det placerade barnet eller ungdomen utvecklas, mår bra, du ser framsteg, ni trivs tillsammans, kontakten med socialtjänsten fungerar bra – ja, då är det roligt att vara familjehem. När du däremot har en arg tonåring som förstör, är kriminell, som tar droger, som hotar dig och dina barn, och där rop på hjälp från socialtjänsten inte får gensvar – ja, då är det vansinnigt tufft att vara familjehem.

I båda dessa scenarion behöver familjehemmet uppskattning för den enorma insatsen som familjehemmet gör. Låt familjehemmen göra ett bra jobb och ge dem uppskattning för det. Det kan räcka med enkla medel som "Jag hör att ni kämpar – ni gör ett fantastiskt jobb", eller ett vykort, en liten symbolisk gåva eller dylikt. Socialtjänsten kanske kan ha en rutin att vid varje samtal med familjehemmet ge några stärkande och uppskattande ord? De är ju trots allt uppdragsgivare. Märkligt nog är känslan hos familjehem ibland snarare "du ska vara glad för att du får vara familjehem" eller "du ska inte tro att du är något", och så uteblir uppskattningen.

Förutom att familjehem behöver uppskattning för att vilja och orka fortsätta – vilket är särskilt viktigt när uppdraget i sig inte ger någon uppskattning (utan tvärtom som det exempelvis kan vara med arga tonåringar) – så genererar nöjda och glada familjehem fler familjehem. Familjehem som inte mår bra i sina uppdrag avskräcker andra.

18.Förenkla för familjehemmen

Familjehemmen får i dagsläget inte skriva på papper, ansöka om pass, eller företräda barnet eller den unge i olika sammanhang. Detta gör att det exempelvis blir administrativt väldigt tungrovt i olika processer.

Gör det lätt för familjehem att göra rätt och underlätta överhuvudtaget det som går för familjehemmet.

19.Uppföljningar – säkerställ att familjehemmet har det bra

Säkerställ att familjehem har det tillräckligt bra. För det första är det grunden för att barnet eller den unge ska ha det bra i familjehemmet. Det är också det enda genuina sättet att sprida en positiv bild av uppdraget och att kunna rekrytera nya familjehem i framtiden. En glättig marknadsföring som inte stämmer med verkligheten gör mer skada än nytta. Bygg tillit mellan socialtjänst och

familjehem. Och självklart ska familjehem få stöd när de behöver. För att säkerställa detta behövs uppföljningar. Det som kommer ut av uppföljningarna bör också användas i det ständiga förbättringsarbetet och betraktas som en värdefull källa till information.

20.Uppföljningar – säkerställ att barnet eller den unge har det bra

Säkerställ självklart också att barnen och de unga har det bra i familjehemmen. Det är socialtjänstens uppdrag. Ett omhändertagande innebär en stor förändring för barn och unga och ett potentiellt trauma *i sig*. Om barnet eller den unge därutöver bär på tidiga trauman kan det bli svårt för familjehemmet att hantera. Som det är nu lämnas familjehemmet väldigt ensamt med att ta omhand detta vilket de allra flesta inte har kompetens för. Ibland räcker det naturligtvis med en "vanlig familj" men familjehemmet bör rustas med åtminstone grundläggande kunskaper om trauma och erbjudande om stöd för att hantera de barn och unga som har de svåraste övergångarna till jour- och familjehemsplacering.

Förutom att det är viktigt att säkerställa att barn och unga har det bra är det också viktigt för familjehemmet att "få kvitto" på att barnet eller den unge har det bra. Allt annat skapar känslor av skuld och skam, otillräcklighet och samvetsstress hos familjehemmet. De allra flesta familjehem månar om att barnen har det bra och vill att uppdragsgivaren ska ha koll på att så är fallet.

21.Undvik omplaceringar

Både barn och familjehem behöver vara trygga i att barnen får stanna om placeringen fungerar väl och det inte är aktuellt med hemflytt. Kontinuitet i ett familjehem bör värdesättas, och riskerna med att omplacera vägas in. Det bör helt enkelt vara väldigt svårt att omplacera ett barn som har det bra i familjehemmet. Här tycks socialtjänsten ibland använda omplaceringar som ett verktyg i att hantera familjehem som "inte tycker som dem". Hur vanligt detta är vet vi inte – ingen följer noga upp de omplaceringar som sker och varför de sker (se även punkt 14).

22.Låt en oberoende utreda vissa omplaceringar innan de verkställs

Omplaceringar som planeras där någon part är emot bör inte gå att genomföra lättvindigt. Dessa bör föregås av att oberoende experter får insyn och mandat. Självklart bör information inhämtas från handläggare, familjehem, barnet eller den unge, vårdnadshavare, skola, hälso- och sjukvård med flera. Även andra personer runt barnet eller den unge kan vara viktiga informationskällor. Kan IVO ha en roll i detta? Säkerställ att det aldrig kan ligga en konflikt mellan familjehemmet och socialtjänsten bakom en omplacering. Konflikter kan hanteras av vuxna.

- ✓ Gör det väldigt svårt – gärna omöjligt – att omplacera barn på andra grunder än barnets bästa.
- ✓ Säkerställ att flera parter som står på barnets sida får uttala sig om det råder tveksamheter.

Förslaget innebär att socialtjänsten fråntas viss makt. Det kanske är bra? Omplaceringar som vi vittnat om i media – där varken barnets eller den unges bästa är i fokus – måste upphöra.

Om familjehem visste att det är svårt att omplacera ett barn, och att det finns en transparent procedur kring dessa omplaceringar skulle det också skapa **trygghet för familjehem**. Familjehem beskriver nu en godtycklighet i, om och när ett barn omplaceras och en oro kring *att* det kan ske som gör att man undviker att ta upp vissa frågor. Detta gynnar självklart inte barnen eller de unga och gör det självklart inte heller tryggare för nya familjehem att våga bli familjehem. Självklart behöver också barn och unga förstå på vilka grunder omplaceringar sker och vara trygga i att de inte *kan uppstå* om det inte finns starka skäl till det.

23. Familjehem i kris behöver stöd

Familjehem som hamnar i kris på grund av socialtjänstens agerande bör erbjudas stöd i processen av oberoende aktör. Likaså behöver familjehem som av andra skäl hamnar i kris erbjudas stöd. Det kan handla om kriser på grund av sjukdom i familjen, att äktenskap spricker med mera. Eftersom familjehem kan vara ekonomiskt beroende av sina uppdrag och kanske förlorat sin SGI (sjukpenninggrundande inkomst) på grund av sitt uppdrag blir det extra viktigt att socialtjänsten tar ett ansvar och erbjuder stöd.

En form av stöd kan vara att erbjuda ersättning en viss tid efter att ett uppdrag avslutats, vilket också ger möjlighet till viss återhämtning mellan uppdrag. Detta kan behövas, särskilt om uppdraget "tagit musten ur" familjehemmet.

En kris i ett familjehem ska inte per automatik innebära omplacering. I första hand bör fokus vara på att stötta familjehemmet genom krisen. Det skickar fina signaler till både familjehemmet, det placerade barnet eller den unge, och till samhället i stort. Det bygger tillit till systemet.

24. Ställ krav på socialtjänsten

Det ställs ganska höga krav på familjehem vilket i grunden är bra. Familjehem ska utredas noga, de ska gå utbildningar och vara med på uppföljningsmöte regelbundet. Även om det finns allvarliga brister i uppföljningarna är den goda tanken att uppföljningar ska borga för kvalitet i vården av barnet eller den unga. Gott så även om kraven kan tyckas orimliga med tanke på förutsättningarna som familjehemmen ges. Det sägs att krav och resurser, ansträngning och belöning bör vara hyfsat i balans för att människor ska må bra och trivas i sina jobb och uppdrag vilket sannolikt gäller även familjehem.

IVO är satt att utöva tillsyn över socialtjänsten. Gott så. IVO har dock lyft problem inom socialtjänsten i flera rapporter och de räcker inte till för att hantera och utreda alla anmälningar som kommer in. Trots de ganska alarmerande rapporter som kommer från IVO och till viss del från andra aktörer och inte minst från media så fortgår problemen.

När familjehem inte lever upp till kraven – eller bara är besvärliga - sägs de upp. När socialtjänsten inte lever upp till kraven på dem händer ingenting mer än en anmälan eller två. De kan fortsätta bedriva sin verksamhet på samma grunder, med samma kultur, kanske med en uppdaterad process och ett löfte om att nivån på kvalitetsarbetet ska höjas. Och när IVO granskat en kommun väntar man ofta med att göra det igen även om det kommer allvarliga anmälningar. Kommunen kan "gå fri" i många år. Kanske är det dags att omforma socialtjänsten och ta ifrån dem det mandat de inte förvaltar väl? Kanske finns andra former för hur Socialtjänstlagen ska verkställas? Kanske behöver mer hanteras regionalt eller nationellt?

- ✓ Säkerställ att socialtjänsten följer lagen och de riktlinjer och rekommendationer som finns.
- ✓ Se över rutiner och processer både nationellt och lokalt. Känslan hos familjehem är ofta att socialtjänsten gör saker för första gången. Var finns rutinerna? Hur ser processerna ut? Och eftersom rörligheten inom socialtjänsten ofta är hög behöver det finnas system som "bär" kunskapen så att det inte står och faller med enskilda handläggare.
- ✓ Det behöver finnas större möjligheter att snabbare upptäcka enskilda handläggare som inte fungerar i sitt arbete. Nu kan enskilda handläggare få "härja fritt" alldeles för länge. En lösning kan också vara att bedömningar i högre grad ska vila på evidens och inte enskilda handläggares uppfattning och godtyckliga bedömning.

25.Organisation som stöttar och för familjehemmens talan

Både denna undersökning och den förra vittnar om att en grupp familjehem behandlas oerhört illa, och far illa i sina uppdrag. Här behövs en stark nationell organisation som för familjehemmens talan och som har mandat och förtroende nationellt.

Att en socialtjänst som ska verka för att frigöra och utveckla enskilda och grupper egna resurser *förbrukar* resurser i familjehemmet är emot lagens intention och djupt oetiskt. Socialtjänstens verksamhet skall bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet – detta bör gälla även familjehemmen och vårdnadshavarna, och självklart barnet eller den unge. Här finns enorma utvecklingsbehov.

Socialtjänstlagen, kapitel 1, §1: Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupper egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

26.Nationell styrning och nationellt stöd

Det är inte rimligt att varje kommun ska kunna utveckla processer, rutiner, enkla vägledningar, omvärldsbevaka med mera i den mån som behövs för att ha en socialtjänst som är öppen mot omvärlden och kan utvecklas i takt med sin samtid. Här kan Socialstyrelsen ta ett större ansvar att utveckla enkla stöd för kommunerna som ger stöd i svåra processer. IVO har enormt mycket kunskaper om vad som fungerar väl och vad som fungerar mindre väl ute i landets kommuner. Tillsätt en arbetsgrupp som utifrån denna kunskap och lagens krav utarbetar verktyg som stöd för chefer och socialsekreterare i praktiskt arbete.

Kanske kan en nationell krisgrupp få i uppdrag att stötta lokal utveckling i de socialtjänster där det fungerar som sämst? De kan samarbeta med lokala socialsekreterare med ansvar för kvalitet, eller med chefer, och ge stöd i att utveckla verksamheten. Motsvarande nationellt stöd finns inom arbetsmiljöområdet. Det bör finnas även när det gäller kvalitetsfrågor. Alltså ett operativt stöd i utvecklingsarbetet.

27.Tjänstefel

Tjänstefel är ett brott enligt svensk rätt (20 kap, §1, Brottsbalken). Tjänstefel innebär ett åsidosättande, av oaktsamhet eller uppsåt av vad som gäller för uppgiften, vid myndighetsutövande.

När någon begår tjänstefel inom socialtjänsten, eller andra myndigheter, bör det i högre grad tas upp av polisen. I dagsläget avskrivs de allra flesta anmälningar om tjänstefel – förmodligen för att resurser för att hantera dem på ett seriöst sätt inte finns. Polisen har heller inte alltid kompetens för denna typ av ärenden. Att det inte går att driva den här typen av ärenden är farligt för ett samhälle som vill vara demokratiskt, och som vill att det ska finnas en tillit till myndigheter. Självklart ska alla berörda myndigheter kunna göra seriösa utredningar och bedömningar av anmälningar som kommer in. Allt annat underminerar tilliten till rättsväsendet och till samhället i stort eftersom myndigheter är viktiga pelare i tillitsbygget.

Självklart bör fokus vara på att förebygga tjänstefel, men om det ändå sker ska det kunna anmälas och hanteras på ett seriöst sätt, och även ”kosta” – allt annat underminerar förtroendet för välfärden.

28.Nationell kontroll med mandat

Socialtjänster som inte fungerar och får många anmälningar till IVO bör uppmärksammas omedelbart. En nationell kris-grupp bör få insyn och någon gruppering bör också kunna gå in och stödja i ett utvecklingsarbete. Att det är som nu, att anmälning efter anmälning kommer in utan att någon agerar underminerar tilliten till socialtjänsten och till myndigheter överlag enormt. Det är farligt.

Kräv vidareutbildningar, ett mer omfattande kvalitets- och arbetsmiljöarbete med mera för att förebygga att liknande fel inträffar igen. Ett omfattande systematiskt kvalitets- och arbetsmiljöarbete kan vara en väg fram. Det är förmodligen mer ”lönsamt” i längden än andra former av straff.

29.Säkerställ rätt förutsättningar i socialtjänsten

IVO har i en granskning som presenterats i rapporten ”Barns rätt till familjehemsvård av god kvalitet” gjort bedömningen att bristen på kompetent personal är en grundorsak till många av de brister som IVO ser i sina utredningar. Förutom vakanta tjänster handlar det om att personalen som handlägger barn- och familjehemsärenden ofta är konsulter, har annan kompetens än socionomutbildning eller en kortare arbetslivserfarenhet som socionom. I fem av de granskade kommunerna arbetade personal som inte hade rätt kompetens för handläggning av ärenden om barn.

Detta är även något som familjehemmen i denna studie lyfter fram som ett stort problem. Personal- och kompetensbrist skapar sämre förutsättningar för familjehemmen, vilket får färre familjer att vilja bli familjehem. Då ökar också belastningen på den redan utsatta socialtjänsten som får mer att göra. Även barnen och de unga drabbas om socialtjänsten får svårt att rekrytera familjehem. Långa placeringar i jourhem är en konsekvens.

Bristande kompetens hos handläggare påverkar också möjligheten att göra korrekta utredningar av familjehem, samt korrekta barnutredningar. Vilket återigen drabbar barnen, de unga och familjehemmen.

I IVO:s undersökning svarade över 40 % att de saknar tillräckligt med personal. Över 60 % svarade att de inte har en ideal organisation. Det pågår dock aktivt arbete för att säkra kompetensen för personal i kommunerna. Det pågår också ett resonemang kring de prioriteringar som socialtjänsten har varit nödgade att göra när resurserna inte räckt till. Vad ska prioriteras och vad innebär det egentligen att se till barnens och de ungas bästa?

Kommunerna känner att de skulle ha behövt mer stöttning i frågan. Nu i efterhand pågår också ett arbete för att säkerställa att barnen inte blivit lidande. Ett arbete som kommunerna enligt IVO måste prioritera för att minimera konsekvenserna av de brister som barnen kan ha upplevt eller upplever. Förhoppningsvis är detta arbete något som inom en överskådlig framtid kommer ge resultat i familjehemsvården. Annars är risken att verksamheten urholkas ytterligare. Den onda cirkeln måste brytas.

- ✓ Utred vilken kompetens som behövs inom socialtjänsten. Tillgång till psykologisk kunskap om utvecklingspsykologi och barns utvecklingsfaser, anknytningsteorier, kris- och trauma, kunskaper om barn med särskilda behov, missbruk, hur man har samtal med barn och unga behövs exempelvis. Kanske behövs även andra professioner inom socialtjänsten?
- ✓ Se över utbildningen till socionom. Innehåller den det som behövs? Vi anser inte det.
- ✓ Inrätta vidareutbildning för socionomer som vill arbeta med barn, utredningar av barn och utredningar av familjeförhållanden. Är det rimligt att en nyutexaminerad socialsekreterare ska få jobba med svåra utredningar med den kompetens de besitter efter socionomutbildningen? Vidareutbildningar kan också öppna upp för fler karriärvägar inom socialtjänsten.
- ✓ Stimulera forskning och mer öppenhet mot omvärlden för ökat lärande.
- ✓ Se över organisationen. Är det rimligt att handläggare som ska ge familjehem stöd också är de som säger "nej" till frågor om omkostnader och ersättningar? Är det rimligt att handläggaren som hotar och insinuerar att omplacering kan bli aktuellt om familjehemmet inte nöjer sig också är den som ska ge stöd till familjehemmet?
- ✓ Jobba för en bättre arbetsmiljö inom socialtjänsten så att fler väljer att stanna. En grundförutsättning är att uppleva att man har kompetens för sitt uppdrag.
- ✓ Se över hur resurser fördelas. Det kanske inte alltid behöver vara två personer i alla möten? Det kanske inte heller alltid behöver vara minst en timmes långa möten? Att samla in fakta kan göras på mer resurseffektiva sätt. Om socialtjänsten frigör resurser genom att ta från det som är ineffektivt kan resurser läggas på det som skapar värde för barn, unga, familjehem och för samhället i stort.